

ПОГЛЯДИ Й.К. ГОТТШЕДА НА ПЕРЕКЛАД У ЙОГО ТРАКТАТАХ

Стаття присвячена вивченню історії перекладацької думки періоду Просвітництва в Німеччині, а саме перекладацьким принципам Йоганна Крістофа Готтшеда, які він пояснював у своїх наукових працях.

Історія перекладу висвітлює, досліджує та узагальнює досвід перекладачів минулого, різноманітні зв'язки перекладної літератури з літературою оригінальною, їх взаємовпливи. Вона аналізує історичні причини переосмислення творчості тих чи інших письменників у перекладі, розглядає запозичення образів, ідей та мотивів із творів зарубіжних авторів через переклади й переспіви [1: 7].

На початку розвитку німецької літератури періоду Просвітництва в 1730 році Йоганн Крістоф Готтшед спробував відшукати критичну поезію в трактаті "Критичне поетичне мистецтво", в якому, по-перше загальні правила поезії, а потім всі особливі види віршів, науково обґрунтувати і пояснити за допомогою прикладів. На думку В. Коптілова, в XVIII столітті під впливом панівної в країнах Західної Європи естетики класицизму з її нехтуванням усього, що не вкладалось у рамки тодішніх естетичних приписів, виникають "прикрашальні" переклади, в яких відкидалось усе, що може не сподобатись читачам, і в той же час додавалось дещо нове їм на догоду [1: 19]. Готтшед підтримував ідею, що гарний переклад повинен погоджуватися з принципами та нормами поетики епохи Просвітництва. Метою перекладача було стилістично очистити текст, що зводилось до переписування тексту оригіналу, водночас маскуючи цей процес за допомогою опущень та виправлень. Динаміка "вільних перекладів" мала на меті надати читачам перекладений текст, який легко читати – що було домінуючою характерною рисою перекладу XVIII століття. І якщо оригінал тексту не підходив під ті принципи, то перекладач повинен був удосконалювати, розширяти чи скорочувати цей текст [2: 411-413; 421-423].

Свої основні принципи перекладу пояснював Готтшед в трактатах: "Критичне поетичне мистецтво", "Детальне ораторське мистецтво" та "Художня майстерність письменника". Дослідження цих принципів є актуальним в наш час, тому що, ці принципи в подальшому сприяли розвитку перекладацької думки Німеччини.

Об'єктом дослідження є історія розвитку перекладу в Німеччині періоду Просвітництва

Предметом аналізу є як принципи перекладу Й.К. Готтшеда, так і його наукові трактати.

Мета статті – ознайомити вітчизняного читача з історичними особливостями розвитку перекладу в Німеччині за часів Просвітництва.

Спроба Й.К. Готтшеда відшукати критичне поетичне мистецтво займає центральне місце в його творчості. Доказ важливості поетичного мистецтва можна побачити в тому, що Готтшед, в цілому, декілька разів ґрунтовно переробляв свій трактат. Його передмови до чотирьох видань свідчать на користь його старанних доробок та переробок. Нечисленні невпорядковані замітки з питань перекладу в своїх моралістичних журналах "Розумний суддя" та "Чесна людина" він пізніше переніс в свою найголовнішу працю, представивши їх у ширшому контексті [4].

Однак у широкій науковій системі Готтшеда жодного місця не знайшлося сформованій ним теорії перекладу. Зауваження з цієї теми в "Поетичному мистецтві" містилися в кожному випадку спеціальні параграфи з поясненнями, що стосувалися лише основних проблем поетики.

Готтшед, як і його дружина Луїза Адельгунде, активно займався перекладацькою діяльністю. Серед його перекладів з французької та англійської мов можна знайти твори Д. Аддісона, Д. Драйдена, Расіна та Лейбніца. У цих перекладах йдеться про наукові та філософські трактати і драми. Крім того його переклади не мали ніякого теоретичного значення, вони ілюстрували лише його систему виховання [3; 5].

За часів Готтшеда при перекладі робилася перебудова форми системи думок, що були виражені в оригіналі, мовою перекладу. Тому повинен був переклад, як процес зміни форми, служити як правилам рідної мови, так і законам поетичного мистецтва.

Свої власні погляди на переклад Готтшед представив у коментарі до твору Горація "Мистецтво поетики". Не зважаючи на численні переклади своїх сучасників твору Горація на англійську та французьку мови, Готтшед із великими зусиллями сам зробив переклад цього твору німецькою мовою. Класичний латинський приклад показово стояв попереду перекладу. В рамках трактату залишився переклад твору Горація як єдина велика спроба перекладу.

Готтшед визначив для перекладу два основних правила, не зважаючи на те, з якої мови був зроблений переклад:

У першу чергу, перекладач не повинен свій текст інтерпретувати *"...перекладач не має бути ані коментатором, ані розповідачем"*. Другим правилом було те, що переклад мав відповідати німецькій мові настільки точно, наскільки це можливо [4: 9].

Принцип перекладу для Готтшеда полягав в тому, що перекладач повинен свою працю перевіряти та вдосконалювати *"...до тих пір, поки він не зробить оригінал настільки схожим, наскільки це можливо"*. Цьому принципу підпорядковувались 4 основних правила, які він визначив для перекладачів:

1. Не вибирай для перекладу текст чи мову, з якою чи з яким не зможеш впоратися.

II. Не намагайся гарно перекласти всі слова, а навпаки намагайся передати правильний зміст та повне значення кожного речення, що перекладаєш.

III. Потім перекладай все тим виразом, щоб в твоїй мові звучало знайомо і було їй притаманно.

I, в кінці кінців, IV. Зберігай, наскільки це можливо, всі фігури, як загальні вирази, так і частини періоду оригіналу ... тут перекладач може собі дозволити певну свободу, запутані речення перекласти у двох, трьох чи більше частинах [4: 17] (тут і далі переклад наш – Р.К.).

Закономірність, що вимагалась Готтшедом, знайшла своє вираження у використанні ним значення слова "переклад". Він використовував три типи значення, що мали в більшій чи меншій мірі відповідність із вимогами поетичного мистецтва:

– *"Verdeutschen – Онімечування"* (також "привносити у німецьку мову") використовував Готтшед при відповідності тексту правилам поетичного мистецтва. Таким терміном називались переклади Опіца чи Адама Олерю "Казок" Езопа.

– *"Übersetzen – Переклад"* займав найбільш нейтральне місце у вживанні цих значень Готтшедом. "Перекладам" надавав Готтшед як похвального значення так і докоряв їм, щоб зробити свою думку зрозумілою. Повністю нейтрально він використовував цей термін, щоб описати свій власний переклад творів Фонтенелля.

– *"Dollmetchen – Коментар"*, не дивлячись на те, що цей термін використовувався з часів Лютера, Готтшед в своєму трактаті засуджував його [4: 15].

Готтшед розглядав переклад як з негативної, так і з позитивної сторони, докладно доводячи в своєму трактаті "Критичне поетичне мистецтво", що погані переклади не тільки не дали розвитку для німецької літератури а й навіть нашкодили їй, тому що іншомовні оригінали не відповідали правилам поетичного мистецтва.

Поетом, що через свої так звані переклади та поезію, що, на думку Готтшеда, псували поетичний смак, був Бертольд Хайнріх Брокес, якого Готтшед часто критикував у своєму трактаті. Це здавалось відбувалось кожен раз, коли були порушені правила Готтшеда. Йому дорікали за те, що при перекладі твору Маріноша "Смерть дитини" він переклав його бездушно. Подібно до цього перекладу погано переклав Брокес і твір Томсона "Пори року". Взагалі Готтшед докоряв йому за те, що він погано та неохайно володів пером. На його думку, Брокес настільки заховався в цей вид віршів, що він готові твори іноземців, що були написані вірним, з точки зору Готтшеда, віршем, таких як "Пори року" Томсона, "Спроба людини" Поупа, переклав спотвореною поезією.

Критика Готтшедом перекладів носила не тільки негативний характер, він абсолютно визнавав заслуги в цій області, коли твори співпадали з його теорією поетичного мистецтва. Одним з таких перекладачів, наприклад, чию роботу Готтшед майже вихваляв, був Мартін Опіц. Готтшед мотивував цю похвалу досконалістю оригіналу. Основний сюжет визначався Готтшедом насамперед двома великими видами (передусім героїчна пісня та драма). У них полягала краса твору, "... так як вони служили саме змісту автора, та також безпосередньо сприяли моральним цілям". Так як основний сюжет античних авторів можна взяти за приклад, так переклад Опіца твору Софокла "Антігона" об'єктивно може бути прикладом для інших перекладачів. За допомогою таких перекладів німецька література може пройти далі у своєму розвитку. Ця думка доповнена в іншому місці трактату зауваженням: "Що хоча й Опіц, спробував явно копіювати античних авторів у своїх гімнах, він зробив послугу онімечивши героїчні пісні войовничих готів та Бохуса, що були написані на голландській мові Даніелем Хайнсіусом" [4: 13].

У цьому останньому реченні, поряд з похвалою Опіца, можна знайти ставлення Готтшеда до оригіналу. Для нього дуже часто не був важливим той факт, чи був переклад зроблений з античного оригіналу чи з перекладу іншою мовою, а навпаки, важливо було те, чи відповідав німецький переклад його правилам. Переклад із вторинного джерела прирівнювався до перекладу з оригіналу.

Похвала та докори Готтшеда не мали нічого спільного із суттю самого перекладу. Коли Готтшед хвалив переклад, він оцінював, в першу чергу, вірність та його користь для німецької літератури та, в другу чергу, роботу перекладачів.

Оригінал є майже виключною темою його дослідження. Якщо приклад оригіналу співпадатиме із правилами, тоді оригінал може отримати оцінку гарний.

У рамках теорії поетичного мистецтва в трактаті Готтшеда знайшлося достатньо місця і для теорії практики перекладу. Вона представляла собою абстрактні правила, що являли собою практичні вказівки для перекладачів. Дві вимоги Готтшеда завжди стояли в центрі його трактату: поезія повинна бути мовленнєво чистою, і в той самий час має співпадати із раціоналістичною правильністю німецької мови [4].

З "Поетичного мистецтва" виходить, що правильність та краса для Готтшеда це дві речі, які не мали різниці для нього. Якщо правильний текст мав ще щось корисне для німецької мови, як наприклад, античні драми, чи із сучасних творів книга Аубіньяка "Практика театру", тоді для перекладів створювались ідеальні умови.

У своїй праці "Детальне ораторське мистецтво" Готтшед запевняв, що для того, щоб стати оратором, треба скористатися двома можливостями: по-перше, перекладом, а потім копіюванням. Новим в ідеях Готтшеда було встановлення перекладу на цьому ж самому рівні що й копіювання, якому він приписав педагогічну роль. Крім того, він встановив пряме відношення перекладу до живопису, коли давав йому (перекладу) визначення: "...це є саме той приклад, що в живопису поставлено перед новачком для копіювання" [4: 16].

У висновку ми можемо зазначити, що в рамках його педагогічної системи ці короткі параграфи ораторського мистецтва залишилися лише спробою висловити теоретичні пункти за допомогою перекладів. У

трактаті Готтшеда "Німецька художня майстерність" містяться як теорія поетичного, так і ораторського мистецтва. Цей трактат торкається питання практичної граматики. Так як теорія перекладу Готтшеда базується на його теорії поетичного мистецтва, а в "Ораторському мистецтві" розглядається зв'язок між поняттями "переклад" та "копіювання", то в "Художній майстерності" рідко зустрічаються вказівки на переклад. Як і в "Поетичному мистецтві" тут пояснюються в окремих місцях загальна граматика, а не встановлені закони перекладу. Сучасники Готтшеда навпаки наслідували незрозумілому оригіналу чим порушували німецьку мову. Як приклад порушення правил можна розглядати перекладацьку діяльність Брокеса, яку Готтшед у "Поетичному мистецтві" назвав "поезією дурнів". Результатом незрозумілих наслідувань іншомовних форм та особливостей була, на думку Готтшеда, широка загибель мови, яку він виявляв не тільки в "Художньому мистецтві". Загибель мови показала перед усім в нестримних іншомовних словах на французький кшталт в німецькій мові.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Коптілов В. Теорія та практика перекладу: Навч. посіб. – К.: Юніверс, 2002. – 280 с.
2. Baker M. Routledge Encyclopedia of Translation Studies / M. Baker (ed.) – London and New York: Routledge, 1998. – 654 p.
3. Baumann B. Oberhe B. Deutsche Literatur in Epochen. – Munchen, 1985. – 238 p.
4. Huber T. Studien zur Theorie des Übersetzens im Zeitalter der Deutschen Aufklärung 1730-1770. – Verlag Anton Haim. Menschenheim an Glan, 1968. – S. 1-32.
5. Mishchenko L., Turtschenko O. Theorie und Praxis des Übersetzens. Lehrbuch. – Winnyzja: NOWAKNYHA, 2003. – 176 p.

Матеріал надійшов до редакції 11.05.2007 р.

Концидайло Р.В. Принципы перевода в трактатах Й.К. Готтшеда.

Статья посвящена изучению истории развития переводческой мысли в Германии в период Просвещения, а именно переводческим принципам Йоганна Кристофра Готтшеда.

Kontsydailo R.V. J.C.Gottsched's Translation Principles.

The article deals with the study of the history of the translation during the period of Enlightenment in Germany. J.C. Gottsched's translation principles are analysed in particular.